

Seifertova lirika je tišja, mirnejša. Socialna nota je tu na pogled stopila v ozadje, vendar jo občutiš v celoti. Vez, ki spaja Seiferta z domovino in njeno usodo, je izražena v intimnih, včasih samo naznačenih slikah. Seifert je bolj v sebi, njegov pogled je uprt bolj vase kot navzven. Bolijo ga udarci, ki so zadeli narod, boli ga izguba izvirov čeških rek, vendar ne govori glasno o svoji bolečini, le pritajeno dahne podobo, ki ti da slutiti o njej.

Kamil Bednář je iz najmlajše generacije, ki stopa v češko pesniško družino po Hori, Halasu, Seifertu, toda ne z manifesti in proglasi protesta proti njim, temveč z vdanim priznanjem velike dediščine, ki jo je od njih sprejela in z voljo, ustvarjati z njihovo pomočjo. Bednářeva »Ljubica modrine« je zbirka mehke lirike, ki nima nič skupnega s hrupom in z ostjo delavnega dneva in vendar čutite iz nje govorico našega časa. Bednář prisluškuje pesmi prirode v maju in v jeseni in na njeno pesem navezuje razkošje svojih notranjih doživetij. Pesmi, v katerih je neposreden, so najboljše n. pr. uvodna »Bežeči maj«. Pesniško gledanje avtorja »Ljubice modrine« me često spominja Pasternaka, včasih tudi Březine in Hore, vendar se ne bi drznil trditi, da nima mladi Bednář čisto svoje osebne note. Ko sem prečital njegovo zbirko, so mi prišle na misel besede, ki jih je zapisal N. Asejev in ki jih citira A. Bém v knjigi Horovih prevodov Pasternakove lirike: »Če ti je pesnik težak; a se vendar težko ločiš od njega, če te njegova težavnost utruja, ne pa odganja — imaš pred seboj svojega sodobnika, ki pesni namesto tebe.« Bednář je ponekod težje razumljiv, njegove prispodobne so včasih kar nedostopne, toda zanimive, in zato jih oblegaš znova in znova, dokler jih ne občutiš in ne vsrkaš. Je to nadarjen lirik, ki se nam je predstavil že z dvema zbirkama in ki si počasi, toda z gotovostjo osvaja odlično mesto v vrstah najmlajših čeških lirikov.

Sodobna češka lirika preseneča po svojem bogastvu. Zbirka za zbirko izhaja, mladina tekmuje s starejšimi. Življenje nudi neizčrpne možnosti, pesniški izraz dobiva vedno nove in nove oblike. Samo nekaj zbirk in imen sem navedel, lahko bi jih dvakrat, trikrat več. Sleherni teden prinese novo zbirko, včasih celo dve. Kdo bi si mislil: severni, mrzli narod in taka lirika! Mi pa smo o sebi še vedno prepričani, da smo narod lirikov. Kje je naša mlada lirika? Zlirizirani smo kar preveč, toda lirikov imamo tako malo.

SLOVAŠKE PISANICE

BRATKO KREFT

Oče slovaške države, monsignor dr. Tiso je ob njeni ustanovitvi govoril o božji previdnosti, ki je pripeljala slovaški narod izpod češkega »jarma« do zgodovinsko pomembne državne samostojnosti in neodvisnosti. Njegova previdnost ga je takoj po začasni internaciji v samostanu peljala v glavno mesto tuje države, ki katoliški cerkvi ni kdo ve kako naklonjena; tam je bil v svoje presenečenje in zadrego, vredno podeželskega župnika, ki se je nenadoma znašel v vrtincih mednarodne politike, sprejet kot suveren, ali kakor bi se lahko reklo: kot najvišji pastir svoje črede, ki je končno vendarle ušla požrešnemu volku. Na slikah, ki so kazale njegov prihod v Berlin, ko je odzdravljaval pozdravu po-

strojene čete, je bil njegov preprosti obraz preplašen, oči so izražale neko prese-
nečenje. Vsakdo bi rekel: videl je čudo in je spregledal. Posebna, zgodovinsko
pomembna značilnost takih osebnosti, kakor je dr. Tiso, o katerem soglasno trde,
da je pošten in veren gospod, pa je, da pač ne spregledajo. Naslednji filmski
posnetek ga je že kazal v družbi ministra Durčanskega, kako se smejeta in za-
bavata v dunajskem radiu. To je bilo približno ob istem času, ko so že nemške
čete korakale na Češko in Moravsko. Madžarsko-hunski obraz Durčanskega je
s tistim smehom izražal podobo provincialnega Mefista, ki je dosegel svoj namen.

Ko so proglasili svojo državno neodvisnost in vsuli točo očitkov na Čehe, ka-
kor da bi hoteli prevpiti nemirni glas vesti, ki je bil prav gotovo božji previd-
ndsti veliko bližji, kakor glas njihovega jezika, je izdal dr. Tiso proglas na
narod. Po ulicah je patroljirala Hlinkova garda, preko donavskega mosta so
nemoteno prihajale tuje oborožene formacije, ki so se družile z istonarodnimi
tostran, barve različnih zastav, petje v različnih jezikih, najmanj v treh, pestre
uniforme, vse to se je stkalo v novo, živo slovaško folkloro. To ni bila folkloro
janošikovskega kroja, v katerem so se pred več nego dvesto leti Janošikovi haj-
duki borili zoper fevdalno gospodo, jemali bogatim in revežem dajali, kakor pojo
o tem narodne pesmi, temveč tlačanska in vazalna folkloro, ki se v tisoško-
machovskem »pejsažu samostojnosti« zduružuje s prav tako bedo, pobožnostjo in
upornostjo, z melanholično in razbojniško pesmijo kakor takrat. Nebo se je
zoblačilo in ponekod so naletavale snežinke, ko je narod bral proglas svojega
prvega suverena po knezu Pribini. (824—836 po Kr. r.)

»... Zgodovina bo dokazala, da smo mi ravnali po najboljši vesti, Bog nam je
priča, da smo hoteli dobro... Sovražnik našega narodnega življenja je močan,
Bog in pravica pa sta še močnejša. V teh težkih dneh naše zgodovine nas vse-
mogočni ne bo zapustil... Vsemogočni je dal vsakemu narodu, da živi tako,
kakor narekujejo lastni interesi, in mi smo postopali v svojem interesu... Tako
nam Bog pomagaj!« Za temi besedami se skriva usodna in sumljiva človeška ne-
gotovost ter z versko vnemo prevpit glas vesti in prirodne pameti. Kajti kdor
hoče odgovornost zvaliti na tuja ramena, v tem primeru na božja, prav gotovo
ni popolnoma uverjen o pravilnosti svojih dejanj. Tiso je ravnal po tradiciji, ki
jo je ustanovil slovaški knez Pribina že pred tisoč leti, ko je, čeprav še pogan,
sezidal poleg svojega gradu v Nitri krščansko cerkev in poklical salcburškega
nadškofa, da mu jo je posvetil. Knez Pribina, ki je tako srečno pripeljal najprej
svoje podanike, na koncu pa še sebe, pod varno okrilje salcburškega nadškofa,
fevdalca sosedne frankovske države, je bil že veliki ideal Andreja Hlinka (1864—
1938), ki mu pravijo, da je oče slovaškega naroda. To je na zelo veličasten način
dokazal 8. avgusta 1933. l. ob priliki velikih, Pribinovemu pokristjanjenju po-
svečenih slavnosti. Sivi, skoraj sedemdeset let stari vodja je korakal s svojimi
pristaši v ogromnem, od številnih in raznobarnih krojev se bleščečem pisanem
sprevodu, ki se je pomikal mimo vladne tribune, na kateri so bili zbrani zastop-
niki vlade in tistih Slovakov, ki niso videli v Pragi svojega smrtnega sovražnika.
Pred očmi ministrskega predsednika ČSR je Hlinka svojevoljno sprevod ustavil.
Iz množice so zadoneli kriki: »Hočemo Hlinko! Hlinka mora govoriti!« Nekaj
njegovih zvestih pristašev je starčka dvignilo na ramena in ga skušalo preko
visoke ograje postaviti na tribuno. Toda sivolasi starček bi bil padel, da ga ni
minister Hodža (Slovak, protestant, agrarec) prestregel in podprl. V tej Hodževi
pomoči bi bil lahko fevdalno pobožni Hlinka videl simbol in božji namig, saj je
bila Hodževa pomoč pri sicer neogibnem padcu naravnost simbolična. Toda
Hlinka se ni zmenil za to, videl je le svoj program, čigar uresničenje je neizprosno

terjal, ne oziraje se na vse posledice in na nevarne zunanje kakor notranje politične sile, ki jih je moral vzporedno sprožiti ne samo proti češkoslovaški republiki, temveč tudi proti sebi. Raz vladno tribuno in sredi versko-spominske slavnosti je prebral politično deklaracijo, v kateri je ponovno zahteval »avtonomijo«. Tako je versko slavnost sam spremenil v politični shod. Za njega to ni bilo nič novega in nič posebnega, saj so mu vse življenje bili vera, cerkev in politika nedeljiva enota, slovaški jezik pa sredstvo, s katerim jo je manifestiral. Ko je praški, sicer zelo reakcionarni agrarni »Venkov« ostro nastopil zoper Vatikan in proti političnemu izrabljanju vere, je Hlinka objavil v »Slovaku« pozdravno pismo praškemu nunciju, častitemu gospodu Ciriaciju, za kar je prejel naslednjo zahvalo:

»Medtem ko so v Pragi žalili sv. očeta, ali naravnost ali pa v napadih na njegovega zastopnika, na tak način, ki prezira vse predpise mednarodne vljudnosti, ste vi Slovaki izpričali visoki avtoriteti sv. očeta tisto spoštovanje, ki mu pripada. Zato zaslužiš Ti, Hlinka, in Tvoji pohvalo. Zahvalim Tebe in tvoje tudi za tolažbo, ki ste jo izkazali papeškemu nunciju, ki mora iz poslušnosti do sv. očeta živeti v Pragi, v njegovi bridki skrbi. Tega vam ne bom pozabil nikoli. Plemeniti slovaški narod mi ostane vedno v spominu.«

In sovraštvo do Prage je kljub češkemu svetniku sv. Vaclavu narastlo za dobršno mero. Naivni, a nevarni Hlinka je videl v Čehu le husita, nasprotnika vere slovaškega naroda, in nasilnega gospodarja, ki je na Slovaškem samo davke pobiral.

Njegovo kraljestvo je bila preprosta, siromašna in verna slovaška vas z ličnimi hišicami, bujnimi in razkošnimi kroji, cerkvami in cerkvicami, čredami ovac in goveda, z otožnimi pesmimi, velikonočnimi pisanicami, s cigani, čardašem, cerkvi in bogu vdanim kmečkim ljudstvom, ki poslušno sledi božjim namestnikom na zemlji. Z razvojem industrije, kapitala in proletariata pa je prihajala nova civilizacija, ki je začela neusmiljeno prodirati v njegove vasi in jih versko, politično in gospodarsko pretresati. Njegovi socialni nazori so bili zelo sorodni z nazori, ki jih je nekdo izpovedal v »Slovenu« dne 15. junija 1878, ko je nasvetoval, naj se industrija preseli na Kras: »Na nerodovitne kraje, na Kras s tovarnami, tam so na svojem mestu, tam bodo obrodile, in ne bodo imele nasledkov, kakor jih imajo zdaj, tam ne bodo porodile socializma, ampak zadušile.« Razume se, da ni trpel krščanskih socialistov, ki so bili najnaprednejše krilo slovaškega katoliškega političnega pokreta. Bržkone so bili oni edini, ki so se v tem taboru zavedali pomena češkoslovaške republike za slovaški narod. To je pričal uvodnik poslanca Čavojskega, ki je izšel v »Slovenskem robotniku« 1. sept. 1938 in v katerem pravi med drugim: »Če bi kljub vsemu — ne daj Bog — prišlo do vojne, bomo mi, Slovaki, hrabro izpolnili svojo dolžnost. Zelo dobro se zavedamo tega, da je Češkoslovaška republika naša država in da ni samo naša dolžnost, temveč življenjski interes slovaškega naroda, da to svojo državo branimo.« Takšno je bilo mišljenje krščansko-socialnega slovaškega delavstva!

Kot verski poglavar slovaško govoreče družine je s svojim mišljenjem obtičal nekje v fevdalizmu, iz katerega se zaradi tisočletne madžarske fevdalne tradicije ni mogel izkupati. Ker je prihajal meščanski družbeni red s številnimi svojimi, za njegov nazor in za vaško-fevdalne razmere negativnimi posledicami šele v češkoslovaški republiki, je zasovražil vse novo, dvakrat pa je sovražil Čehe, ker je bil v svoji naivnosti in omejenosti prepričan, da uvajajo novo civilizacijo le Čehi z zlobnim namenom odtujiti mu in pokvariti njegovo verno ljudstvo.

Zategadelj se ni mogel pobotati niti s češko katoliško stranko, ker je v njenem »meščanstvu« prav tako videl češki raznarodovalni in gospodarsko politični imperializem. Ko je z nekim novinarjem šel mimo sohe sv. Jana Nepomuka, je dejal, da je to edini Čeh, ki ga imajo na Slovaškem res radi. »Toliko let je že na Slovaškem in ne pobira ne dijet in ne slovaških davkov.« (»Zpravodaj«, številka 34 (926) 1938, str. 23) Tako se je njegova preprostost, prikupnost in ljudskost, njegovo privlačno tribunstvo vezalo s srednjeveškim mišljenjem, ki ni videlo niti hotelo videti, še manj pa priznati nujnega družabnega razvoja, ki bo šel kljub Tisovemu proglasu vedno dalje in dalje, le da bo v novih okoliščinah še bolj nagrizel narodno zavest, ki je vsakemu malemu narodu v našem stoletju potrebna, če se hoče ohraniti. Veliki zagovornik in poznavalec Slovaške R. W. Seton-Watson je o njem zapisal: »Nesreča za njega samega in za Slovaško je, da so ga razmere pognale v politično areno. Njegove izredne in dragocene sposobnosti so bolj primerne za srednjeveškega moža cerkve, kakor pa za vodjo politične stranke v času svetovne krize in velikih prevratov.« (R. W. Seton-Watson: Československo a slovenský problém, str. 38, v monografiji Slovensko kedysi a teraz, ki je izšla v Pragi 1931. l. Izdajo je priredil hlinkovec msgr. dr. A. Kolísek, sodelovali pa so z razpravami najznačilnejši slovaški politiki raznih smeri: Hlinka, Šrobar, Hodža, Fajnor, Osusky itd.)

Ker je bila hlinkovska politika osnovana na zastarelih temeljih in ker so jo vodili nesposobni pa tudi podkupljivi voditelji (dr. Tuka), je morala pripeljati do klavrnega in za slovaško ljudstvo usodnega konca. To je priznal celo propagandni minister Šandro Mach, ko je v govoru 1. aprila t. l. izpovedal svoje razočaranje in ugotovil, da so preveč zaupali tujcem. »Velika je bila zabloda, ker smo verovali besedam in obljubam drugih. Zdaj jasno vidimo, v kakšnem položaju smo.« (Govor so med drugimi zabeležile tudi zagrebške »Naše novine«, letnik I., številka 3.) Ni se, kakor Tiso, več skliceval na nadnaravne sile, brez vsake mistike in metafizike je ugotovil porazno dejstvo in pozval Slovake, da se morajo v bodočnosti zanašati le nase. To je govoril bratislavskim poslušalcem, nekaj redkih ga je utegnilo poslušati tudi izven glavnega mesta Tisove Slovaške, toda ljudstvo na kmetih ga ni moglo slišati, ker nima radijskih aparatov. Nič več ga ne kličejo na zborovanja in manifestacije, tudi pod orožje so ga nehalj zvali, saj je češkoslovaška republika propadla, tujci pa so dobili, kar so hoteli. Mogoče bodo jutri hoteli še več. Dobili bodo, ker narod je dober in pobožen, njegovi voditelji pa verujejo v svojo neprevidnost. Dr. Sidor, Hlinkov biograf, je kljub vsemu optimist. V velikonočni številki »Slováka« je napisal članek, v katerem pravi, da morata Kristus in Hlinka ostati še nadalje vodnika slovaškega naroda na poti k lepši bodočnosti.

Pesnik Janko Jesenský je bil vedno pošten Slovak, čeprav mu je pamet branila verovati v pravilnost politike Slovaške ljudske stranke. Med vojno se je kot češkoslovaški legionar boril za svobodo obeh narodov. V zadnjih mesecih Češkoslovaške republike je napisal dve značilni pesmi, »Zapel je petelin« in »Vazal«. Ta pokvarjenec in brezbožnež, protestant in demokrat, se je drznil spesniti pesem na evangelijskega petelina. »Resnično ti pravim, da to noč, preden bo petelin zapel, zatajil me boš trikrat!« Dva meseca prej je napisal pesem »Vazal«.

Viem, čel'ad' moja celá ako ja
põjdeme, keď chceš, všětci dó boja,
hoc za teba nam srazia naše hlavy.
Sklon k pobožkaniu cipik do zástavý.

Viem, večne tvojou bude moja zbraň,
zaplatím čestne vyrobenu daň,
si jediný, čo silný je a mudry.
Nuž, mečom svojim po plečí ma udri!

(Slovenské pohľady 1939. šte. 1. str. 22.).

Ze ti dve kitici zgovorno pričata, kako lepo je prepesnil slovaški pesnik pozdravno brzojavko, ki jo je minister Durčanski 16. marca poslal v Berlin:

»Slovaški narod poln veselja zaradi samostojnosti svoje države, pozdravlja velikega voditelja. Slovaški narod čuti globoko hvaležnost, da je voditelj v Monakovem omogočil uresničenje narodnostnega načela. Samostojnost slovaške države bo pripomogla k okrepitvi miru med narodi v tem delu Evrope. Slovaški narod, ki bo na tej poti zgradil svojo neodvisno državo, trdno veruje, da bosta nemški narod in njegov veliki voditelj tudi v bodoče ščitila in jamčila za to načelo.«

To se je tudi zgodilo.

Škoda je, da ni Durčanski uporabil besedila Jesenskega. Jezik njegov je čist, brez čehizmov, in sploh je pesem čisto slovaška v smislu hlinkovske in tisovske samostojnosti in neodvisnosti, poleg tega pa ohranja tisočletno tradicijo, od Pribine do Tise. (Spominjam se besed, ki jih je »Tagesposta« naslovila na Čehe, ko je nemška vojska zasedla Prago. Nekdo je tam zapisal, da Nemci razumejo češke občutke in da ne pričakujejo — skrivljenih hrbtov...) V popolnem soglasju s temi načeli so prinesle prekmurske »Novine«, glasilo gospoda Klekla, uvodni članek z naslovom »Češka kaže na Boga.« Tudi po njegovem mnenju je pri poslednjih evropskih političnih dogodkih sodelovalo onstranstvo: »Božji bič je počil, zato je razpadla cvetoča slovanska država... Vodili so ta nesrečen narod brezverci in prostozidarji, ki so povsod, kjer so le mogli, škodovali Kristusovi veri...«

Molk. — — —

Narodna zavest Slovakov se je začela dramiti šele v štiridesetih letih preteklega stoletja. Do takrat je vladala popolna madžarsko-fevdalna tema nad narodom, ki je dajal svojim tlačanskim gospodarjem dobre hlapce in dekle, zveste in hrabre vojake in renegate. Tako so Slovaki dali Madžarom največjega nacionalnega pesnika in revolucionarja iz l. 1848. Aleksandra Petroviča Petőfija (1823—1849). Če se je kdo socialno povzpел nad bedno rajo, se je pomadžaril in janičarsko bičal čredo v gospodarjev hlev. To tradicijo je do današnjih časov najbolje ohranil dr. Tuka, ki se je pri prvem ljudskem štetju v češkoslovaški republiki 1921. l. še vpisal kot polnokrven Madžar. Slabe socialne razmere so silile Slovake, da so se izseljevali. Zaradi tega jih je v Ameriki okrog pol milijona. Ime Slovak utegneta najti tudi v kakšnem romanu Uptona Sinclaira. To nesrečno ljudstvo je do 1918. leta delilo usodo vseh malih narodov, ki so morali tako rekoč tlačaniti vsemu svetu, če so si hoteli prislužiti skorjico kruha. Na Slovake je bil pritisk dvakrat hujši kot drugod. Od razpada velikomoravske države po Svetopolkovi smrti (894), ko so prihrumela divja madžarska plemena, do štiridesetih let preteklega stoletja ni nihče veliko vedel za Slovake. — — — — — Malokdo se je v dolgih tisoč letih rešil iz tlačanskega škornja in še tisti je po navadi v svetu izginil ali pa s svojim delom služil drugim tujcem. Takšno usodo je doživel Jakob Bohdan (1660—1724), ki je bil v svojem času znan angleški dvorni slikar (hofschilder wylen den Koning Willen de Deerde van Groot-Britannie. Prim. Jozef Cincék: J. Bohdan, Slov. Pohľady 1934).

Narodno prebujenje je izšlo iz vrst protestantskih Slovakov, ki še danes predstavljajo najnaprednejši del slovaške inteligence. Hlinka je moral v svojo zadrego priznati, da je bilo 1918 l. od vseh narodno zavednih Slovakov 90% protestantov. Svobodnost in nedogmatičnost protestantske veroizpovedi je kljub madžaronstvu vodilnih cerkvenih krogov vendarle vzgajala svobodnejše misleče ljudi kot katoliška cerkev. — — — — — O tem so se utegnili prepričati tudi slovenski romarji, ki so lani (1938) romali na evharistični kongres v Budimpešto. Tudi Ljudevit Štur († 1856), početnik slovaškega prepoveda, ki je bil v stiku z zagrebškimi Ilirci in ki se je kot zastopnik Slovakov udeležil tudi Slovanskega kongresa 1848. l. v Pragi, je bil protestant. Štur, Hodža, Hurban, general Štefanik, poslanik Osusky itd., številni politični in kulturni delavci, ki predstavljajo kulturno elito slovaškega naroda, so bili in so protestanti. Med obema cerkvama sicer ni bilo sovraštva, toda katoliško-politična stranka je vedno zelo ljubosumno gledala na protestante, čeprav jih ni veliko (okrog 25%). Nove razmere v Slovaški pomenijo tudi zanje velik udarec. Protestantski del slovaških voditeljev je bil treznejši, preudarnejši in bolj realističen. S tem pa seveda ni rečeno, da so vsi slovaški protestanti naprednega mišljenja. Štefanik, prvi vojni minister novoustanovljene češkoslovaške republike, je kakor dr. Kramar, vodja češke buržoazije, sanjaril o kraljestvu in iskal med evropskimi princii pretendenta za češkoslovaški prestol.

Tudi Ljudevit Štur, eden izmed vodij slovaškega revolucionarnega pokreta, ki se je tako tragično zadušil v habsburško-avstrijskem močvirju kakor Jelačićev pohod, je bil kljub svoji revolucionarnosti konservativen demokrat v današnjem smislu besede. Hegelijanec, edini slovaški poslanec v ogrskem parlamentu 1847-48, pa je vendarle osramotil danes tako poveličevanega Košuta, ki pred osem in štiridesetim letom ni hotel nič vedeti o končni odpravi tlačanstva, kar je zahteval Štur. Naprednejšemu Šturu je odgovoril: »Trpeti je usoda ljudstva!« Tudi to je utegnilo vplivati, da so se 1848. l. z večjim zaupanjem obrnili na Dunaj in mu v borbi zoper madžarsko revolucijo ponudili svojo pomoč, če jim Dunaj prizna avtonomijo. Njihov položaj na Madžarskem je bil položaj tlačanskega ljudstva. Ko jih Dunaj ni več potreboval, jih je seveda pustil na cedilu. Avstrijsko-ogrška nagodba iz l. 1867. je izročila Slovake na milost in nemilost madžarskim grofom in kapitalistom. V takem položaju so živeli do 1918. l.

Madžarski meščanski revolucionarji l. 1848. niso imeli smisla za narodno vprašanje Slovakov in Hrvatov. Enakopravnost, ki so jo od Dunaja zahtevali zase, so cdrekli Hrvatom in Slovakom. To je bila osnovna napaka madžarske revolucije osem in štiridesetega leta, obenem pa eden izmed političnih vzrokov, zakaj je propadla. Če bi madžarski meščanski revolucionarji priznali hrvaško in slovaško nacionalno borbo za enakovredno svoji, bi v obeh narodih utegnili dobiti zaveznika zoper avstrijski absolutizem in madžarski fevdalizem, ki je bil Dunaju vdan. Ker tega niso storili, temveč so celo omalovaževali in odklanjali narodnostne zahteve Slovakov in Hrvatov, so jih zato vrgli v objem Dunaju, ki si je v strahu pred madžarsko revolucijo nadel krinko prijateljstva in obljubil Hrvatom in Slovakom uresničenje njihovih narodnih teženj, kakor hitro bodo ukrotili Madžare. S pomočjo ruske carske armade so zatrli madžarsko revolucijo. Nato so se madžarski in avstrijski fevdalci znašli v objemu in zavladaali nad madžarskim ljudstvom, hrvaškim in slovaškim narodom. Karl Marks je spregledal omenjene nedostatke madžarske revolucije, ko je precej ostro očital Hrvatom in Slovakom njihovo obnašanje. Prezrl je tudi problem takega malega naroda, kakor sta bila slovaški in hrvaški, ki tudi v meščanski revoluciji njemu ukazujočega naroda nista našla

razumevanja za svoje narodne težnje in potrebe. Na tako zvani nacionalni problem malih, zatiranih narodov je začelo razmišljati šele levo krilo ruske socialne demokracije. V. Iljin je dal prve teoretske in politične smernice, s katerim ni le Marksa spopolnil, temveč tudi popravil. Zaradi tega tudi ni zgolj krivda slovaških upornikov osem in štiridesetega leta, da so v borbi za svojo narodno avtonomijo padli madžarski meščanski revoluciji za hrbet. Madžarskemu meščanskemu revolucionarju je šlo za madžarsko socialno in nacionalno osvoboditev, niti najmanj pa ni razumel vprašanj malih narodov in njih nacionalnih teženj, ki so bili še veliko bolj povezani z njegovimi socialnimi težnjami, kakor pri Madžarih, ki so imeli veliko več pravic kakor Slovaki, ki niso imeli svojih fevdalcev kakor Madžari, temveč so bili dobesedno proletarski narod. Če je torej hotela madžarska revolucija res biti tisto, kar bi morala biti, to se pravi, osvoboditeljica malih narodov, potem bi morala slovaškemu narodu osem in štiridesetega leta priznati narodno enakopravnost. Če bi se to zgodilo, bi se zgodovina drugače zasukala.

Kljub nesrečnemu koncu, ki ga je doživelo slovaško gibanje osem in štiridesetih let so Slovaki nadaljevali svojo borbo, ki je dosegla v junijskem memorandumu l. 1861. svoj drugi višek. V tem memorandumu so zahtevali priznanje slovaške narodnosti, jezika itd. Končal se je z besedami: »Naše geslo je: svobodna, konstitucionalna domovina in v njej svoboda, enakost in bratstvo narodov.« 1863. leta so ustanovili Slovaško matico, ki so jo pa Madžari 1875. l. spet prepovedali. Od osemdesetih let pa do 1918. l. se je vršilo sistematično raznarodovanje. Niti v vseh vaških cerkvah ni bilo mogoče v slovaškem jeziku probujati teptanega ljudstva; znan je Hlinkov spor z madžarsko nadooblastjo 1907. l., ko so njegovi verniki sezidali novo cerkev, ki bi naj bila slovaško versko-narodno zatočišče. Prišlo je do krvavega spopada (Černovská masakra) in Hlinka je moral v ječo. Srednje šole niso imeli nobene, ljudske so bile po večini v rokah madžaronov in Madžarov. Sam Hlinka je ob desetletnici češkoslovaške republike priznal:

»O Slovakah je (do 1918. l.) svet malo kaj vedel. Vedel je toliko, kolikor so svetu povedali ameriški bratje ali Čehi. V Ogrski so preteklost Slovakov umetno zamolčevali in skrivali. Slovaki niso imeli niti ene srednje šole. Slovaška beseda je bila izključena iz vseh državnih ustanov.« (A. Hlinka: Vliv náboženstva a katólicizmu na štáty a jednotlivcov v knjigi Slovensko kedesy a teraz, 1931. l. str. 165.)

Zato se ni čuditi, da je bilo ob prevratu 1918. l. vseh narodnozavednih šolanih ljudi na Slovaškem le okrog 750—1000. Uradnikov je bilo zelo malo in še tisti so bili tako zvani »tihi Slovaki«, ki so prej zvesto služili kroni sv. Štefana. Zato pa je bilo v legijah okrog 5000 slovaških prostovoljcev, ki so se javili iz raznih ujetniških taborišč. Upori slovanskih polkov so rahljali moč avstrijske armade. Judenburgu, Radgoni, Murau itd. se je priključil še upor slovaških vojakov v Kragujevcu, kjer so upornike neusmiljeno zdesetkali.

1. maja 1918. l. so se zbrali slovaški zastopniki v Liptavskem sv. Mikulašu in se izrekli za češkoslovaško enotnost. Vodila sta jih Hlinka in Šrobar, ki je veljal za najsmelejša glasnika slovaškega nacionalizma. 30. maja sta Slovaška liga in Masaryk podpisala znani in tolikanj izrabljeni Pittsburški dogovor, v katerem so se dogovorili za slovaško avtonomijo. »Podpisal sem dogovor brez oklevanja, ker je bil to lokalni dogovor med ameriški Čehi in Slovaki... Dogovor je določal, da bodo legalni zastopniki slovaškega ljudstva sami odločali o podrobnostih slovaškega političnega problema. Podobno sem v lastni Deklaraciji neodvisnosti pribil, da je Deklaracija le poskus, karakterizirati bodočo ustavo, in da bodo o ustavi sami definitivno odločali legalni zastopniki ljudstva.« (Glej T. G. Masaryk: Svetovna revolucija, str. 214.). Niti Masaryk niti Slovaška liga nista bila pooblaščenata za

kakšno pogodbo, ki bi imela pravico definitivno odločiti obliko države, ki še ni bila ustanovljena. Slovaki so imeli popolno pravico do avtonomije, toda 1918. l. je njeni upravičeni politični zastopniki niso zahtevali, nasprotno, izrekli so se za češkoslovaško enotnost 1. maja 1918. v Liptovskem sv. Mikulaši in 30. oktobra v Turčanskem sv. Martinu, s katerim so se priključili novoustanovljeni češkoslovaški republiki. Deklaracija pravi: »Slovaški narod je del jezikovno in kulturno-historično enotnega češkoslovaškega naroda.« Dr. Tuka, ki se je pozneje skliceval na tajno določilo, ki bi naj dalo Slovacom po 10 letih pravico do nove odločitve, se je lagal, kajti niti eden podpisnikov te deklaracije ni vedel o tajni »klavzuli« ničesar (Primerjaj Watsonovo študijo v že omenjeni knjigi »Slovensko kedesy a teraz« in Harry Klepetař: Seit 1918. str. 276—280.). Vse to je bil le manevar, ki so ga organizirali nasprotniki češkoslovaške republike in Slovakov v zvezi z znano Rothermeerovo madžarsko revizionistično propagando. Žal, da so sprevideli to ljudje šele danes, ko sta oba naroda izgubila svojo samostojnost. Tuka s svojim veleizdajniškim početkom po vsej pravici zasluži ime idejnega in stvarnega utemeljitelja slovaške nesvobodnosti, ki je nastala 15. marca 1939, čeprav je l. 1937. v prošnji za pomilostitev napisal: »Skesano priznam svojo zмотo. Hotel sem ustavo nasilno spremeniti, ne da bi v svoji zaslepljenosti pazil na nevarnost, v katero bi mogel vreči svoj narod in državo!« (Klepetař, ibd. str. 280) Izkazalo se je, da je bil to hlinjen, judeževski kes.

Ves razvoj dogodkov je potrdil, da Hlinka res ni bil kos svoji nalogi narodnega voditelja. Podvržen je bil ves čas slabim vplivom (Jehlicska, Tuka, Sidor), ki so popularnost podeželskega župnika izrabljali v svoje svrhe in pripeljali Slovake tja, kjer jih vidimo danes. Hlinkova politična pot od 1918. l. dalje je tavanje, ugibanje, predvsem pa zelo slepo politiziranje. V avgustu 1919, kmalu potem, ko so vojaki ČSR komaj obranili Slovaško pred madžarsko vojsko, je pod vplivom Jehlicske zahteval od Prage, da morajo češki vojaki takoj zapustiti slovaško ozemlje! V »Slovaku« je protestiral zoper omejevanje zborovanj in časopisno cenzuro, ki jo je Češkoslovaška morala uvesti, ker so tuji elementi skušali demoralizirati slovaško javnost. V družbi z Madžaronom Jehlicsko, ki je svoje narodno prepričanje 1907. l. prodal za profesorsko mesto na budimpeštanski (madžarski) teološki fakulteti, odpotuje v Varšavo. S ponarejenim poljskim potnim listom potuje kot »gospod Bergner« čez Budimpešto v Rim in nato v Pariz, kjer je hotel na mirovni konferenci izvojevati »avtonomijo«. Slovaški poslanski klub je takrat poslal Benešu v Pariz brzojavko, s katero se je izrekel zoper Hlinkovo akcijo. Med podpisniki sta bila tudi podpredsednik Slovaške ljudske stranke Kmet'ko in monsignor Juriga, stari Hlinkov prijatelj in sobojevnik. V še večjo zadrego pred javnostjo pa ga je spravil njegov »potovoditelj« Jehlicska, ki je izročil angleškemu poslaništvu v Parizu spomenico, v kateri je zahteval priključitev Slovaške k Ogrski. 3. avgusta 1922. so hlinkovci izdali znano Žilinsko spomenico v petih jezikih. O moralni podpisanih pa priča neprijetno dejstvo, da je bila spomenica v vsakem jeziku drugače stilizirana. V času, ko je bilo na Slovaškem že okrog 2000 osnovnih in 35 srednjih šol, so govorili hlinkovci o narodu, ki je »v poslednji agoniji«. Ali je Hlinka pozabil, koliko šol so imeli pod Madžarsko? Kljub taki politiki priznava še l. 1931., da so se Slovaki 1918. l. svobodno, po lastnem preudarku priključili češkoslovaški republiki: »Vsak narod si je izbral državo, h kateri hoče pripadati, v kateri hoče razvijati svojo individualnost in uveljavljati svojo kulturo. Slovaki in Rusini so si izbrali češkoslovaško državo.« (A. Hlinka: Vliv náboženstva ibd. str. 165.).

Politično neizobražen in nenadarjen se v novih razmerah nikakor ni mogel

znajti. Ni mogel razumeti, da je najmanj polovico Slovakov — in bodočnost bo potrdila, da je to bil najnaprednejši del — mislilo drugače kot on. Da so se gospodarske, družbene, kulturne in politične razmere med Slovaki samimi začele močno diferencirati. Hlinka, ki je razumel preprosto slovaško vas pred vojno pod madžarsko nadoblastjo, ni mogel razumeti razvoja slovaških razmer v novih okoliščinah. To je osnovna tragedija njegove osebnosti. Hlinkov boj se ni vršil le proti češkoslovaški republiki, temveč proti družbenemu razvoju sploh. Hotel ga je ustaviti. Ker pa je mislil, da ga je neposredno zakrivila republika in češki centralizem, je hotel slovaški narod z avtonomijo izolirati pred tem, po njegovem mnenju tako pogubnim procesom. Njegovo sovraštvo do civilizacije in kulture, ki je ni mogel več spraviti v svoj zastareli kalup, je bilo iskreno in zategadelj tudi tako fanatično. Čutil je, da se rušijo tla tistega, njemu tako k srcu priraslega vaškega sveta z romantičnimi cerkvami in cerkvicami, živobarvnimi narodnimi nošami, ovcami, ljudsko pobožnostjo in bogovdanostjo. Iz istih razlogov je besno dolžil husite in protestante, Čehi in Slovake, ki niso bili njegovi politični pristaši, za izdajalce pobožnega slovaškega ljudstva. Prepričan je bil, da je vse tisto, kar ni organizirano v njegovi ljudski stranki, nevarni komunizem, ki bo upropastil njegovo pobožno čredo in mu jo speljal v drug hlev. Zaradi tega se ni čuditi, če so njegovi pristaši videli v Benešu češkoslovaškega Stalina. V politični borbi Hlinkove ljudske stranke je treba videti ne le borbo za narodno avtonomijo, temveč predvsem borbo zoper družbeni razvoj in socialno diferenciacijo, ki se je začela takoj po ustanovitvi češkoslovaške republike. Odtod tudi borba za hegemonijo, kajti hlinkovci so se dobro zavedali, da morejo samo v totalitarno urejeni avtonomiji ohraniti svoje politične in razredne postojanke, kajti slovaški delavec, meščan in bogati kmečki posestnik sta v češkoslovaški republiki imela močne razredne zaveznike. Razlika obeh narodov je bila tudi razlika njunega različnega družbenega stanja: Čehi so bili v svojem družbenem razvoju precej daleč pred Slovaki, zato je bilo stremljenje Prage in nehlinkovskih Slovakov, da je treba z vsemi sredstvi družbeni razvoj na Slovaškem pospešiti. Hlinka bi temu bržkone niti toliko ne nasprotoval, če bi s tem družbenim materialnim razvojem ne rastla tudi nova kulturna nadstavba, ki je bila z njegovim svetovnim obzorjem in nazorom v prav takem nasprotju kakor večje posestvo slovaškega kmeta ali tovarna slovaškega industrijalca s srednjo in malo kmetijo njegovega pristaša. Pa še odtam so mu uhajali ljudje v tovarne, kjer so počasi spreminjali svoje nazore. Pri takih nazorih se ni čuditi, da je bil marsikateremu njegovemu sodelavcu bližji madžarski fevdalizem z grofi in knezi, kakor pa slovaški in češki meščan in agrarec, na drugi strani pa slovaški delavec, ki se je priključil češkoslovaški socialdemokratski ali komunistični stranki.

Hlinka in njegovi so se s polfevdalnimi nazori borili zoper družbeni razvoj, mlajši kader pa se je šolal ob sodobnih fašističnih ideologijah, ki hočejo v svojih teorijah tudi premostiti in zadušiti razredna nasprotja. Zato korak iz Hlinkove polfevdalne ideologije do nacizma ni bil tako težak in nemogoč. Češki politični katolicizem se je evolucioniral vzporedno s splošnim družbenim in nacionalnim razvojem. V primeri s Hlinkovim političnim katolicizmom je bil bolj meščanski in ker je bil še vedno v prvi fazi, je bil tudi demokratičen. Kljub svojemu meščanskemu značaju ni izgubil na ljudskosti. Socialno in politično je bil daleč naprednejši od Hlinkovega in priznati mu je treba, da je dobro videl, odkod prihaja narodni sovražnik. Le tako je mogoče razumeti nasprotje med češkim političnim katolicizmom in Hlinkovim. Družbeno evolucijo s predhodnim razrednim razkrojem bo Hlinkova in Tisova stranka doživljala šele v bodočnosti, ker tega raz-

voja ni mogoče preprečiti. Hlinka si je pred njim zapiral oči. Zato se ni čuditi, da so mnogi hlinkovci videli v vodilnem češkem katoliškem politiku, monsignoru in ministru dr. Šramku — boljševika, kakor je povsem razumljivo, da so bile simpatije čeških katolikov — podobno kakor baskovskih — na strani republikanske Španije, medtem ko so se hlinkovci navduševali za Francovo Španijo.

Spričo takih slovaških razmer, ki dovolj jasno izkazujejo tolikšno družbeno mešanico in zato tudi nerazvitost in neizkristaliziranost tistih družbenih sil, ki bi bile edino sposobne rešiti nacionalni in socialni problem malega naroda, kakor so Slovaki, je politika Hlinke in Tise morala pripeljati do poloma. Tudi rešitev nacionalne avtonomije in državne samostojnosti so si napak predstavljali, kakor jim je pokazal zadnji razvoj dogodkov. Navidezno samostojnost morajo plačevati z veliko večjimi žrtvami svojega naroda, kakor pa če bi se v okviru prejšnje republike borili dalje za svoje narodne pravice.

Politika narodne emancipacije in narodne samoohranitve malih narodov je bila marsikje napačno osnovana in napačno usmerjena. Nacionalizem malih narodov nikakor ne sme biti usmerjen zoper državno skupnost krvno in narodno-sorodnih malih narodov, najmanj pa v času, ko vsi mali narodi občutijo in spoznavajo na svojih lastnih plečih imperialistični pritisk velikih držav. Kapitalizem velikih narodov se državno in politično vedno bolj koncentrira na račun svojih lastnih delovnih množic in na račun malih narodov. Za vsakega razumnega človeka mora biti torej jasno, da se narodno vprašanje malih narodov ne da rešiti z ustanavljanjem malih državic, kajti trajnost narodne in državne samostojnosti nikakor ni zgolj odvisna od jezika ali kulture, temveč je tesno povezana s splošnim svetovnim gospodarskim in političnim razvojem. Pravica do borbe za narodno avtonomijo ni nekaj absolutnega, ni in ne more biti dogma, najmanj pa v takih političnih okoliščinah, v katerih živimo danes. Razbijati zaradi zahtev po nacionalni in državni samostojnosti malega naroda državne formacije narodno, krvno in jezikovno sorodnih narodov je zločin, ki se maščuje sam po sebi. Žal, da je »maščevanje na samem sebi« moral doživeti ravno slovaški narod, še huje, da je politika Slovaške ljudske stranke pomagala potegniti v vrtinec tudi češki narod.

Tirati borbo za narodno avtonomijo do take navidezne državne samostojnosti, kakor jo ima danes Slovaška (vsaka druga je v danih svetovnih razmerah nemogoča!), se mi zdi nekakšen zapozneli nacionalni proudhonizem. Proudhon si je predstavljal, da bo rešil socialno vprašanje z ustanovitvami malih obratov, ki bodo dobili od »ljudske banke« primerne kredite, njih delavci bodo takorekoč obenem lastniki in mojstri, svobodni, ki ne bodo samo kljubovali velikim kapitalističnim podjetjem, ampak jih bodo celo onemogočili in uničili. Ves nadaljnji družbeni gospodarski razvoj je pokazal zmotnost Proudhonove ideologije ter potrdil Marksovo kritiko, analizo in prognozo. Na vsak način je potrebno, da se narodno sorodni mali narodi državno čimbolj povežejo med seboj in da v tem okviru rešujejo svoje individualne nacionalne probleme, kakor se morajo v socialno enakih položajih se nahajajoče delovne množice družiti v borbi za svojo socialno svobodo. Obe borbi sta v današnji družbeni strukturi za vse male narode trajno nedeljivi in zato povezani med seboj, kajti borba malih narodov za narodno samostojnost je prav tako socialna borba. Končna rešitev obeh izhaja iz ene in iste stikalne točke. Zaradi tega je treba gledati na nacionalno vprašanje dialektično in ne idealistično dogmatično. Politična borba za »popolno« nacionalno in državno samostojnost malega naroda je v današnjih svetovnih razmerah zelo nevarna in nepremišljena. Hoté ali nehote, brez podkupovanja ali s podkupovanjem voditeljev, mora postati orodje nazadnjaških sil sodobne družbe. Slovakia docet.